

Cumhuriyet Döneminde Doğubayazıt İlçesinin İdarî Yapısı ve Nüfusu (1923-1970)

Bilal Tunç^{*1} – Harun Aydın²

^{1,2} Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ağrı, Türkiye

Öz

Ağrı vilâyetinin büyük ilçelerinden birisi olan Doğubayazıt, tarih boyunca Anadolu'nun önemli birleşim alanlarından birisi olmuştur. Osmanlı Dönemi'nde Bayazıt Sancağının merkezi olan Doğubayazıt, Cumhuriyet devrinde idari alandaki değişikliklerden sonra müstakil bir kaza durumuna getirilmiştir. 1923'ten günümüze kadar mezkûr ilçe ve bağlı birimlerinde idari alanda bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu eserde Cumhuriyet'in ilanından 1970 yılına kadar Doğubayazıt kazasının idari yapısı ve nüfusu incelenerek gelişmeler belirli bir kronoloji halinde ele alınmıştır. Zira idarî alandaki düzenlemelere bağlı olarak Doğubayazıt'ın nahiye ve köylerinin statülerinde birtakım değişiklikler yapılmış ve bunlar yeniden teşkilatlandırılmışlardır. Bu durum, doğal olarak nüfusu da etkilemiştir. Çalışmanın ikinci konusu olan nüfus alanındaki gelişmeler de ayrı bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu kapsamda, Doğubayazıt'taki nüfus hareketleri genel bir değerlendirmeye tabi tutulmuş ve nüfustaki gelişmeler ayrıntılı bir biçimde analiz edilmiştir. Bu eser başta arşiv kayıtları, Resmî Gazete ve TÜİK verileri olmak üzere; araştırma ve inceleme eserlerinden istifade ederek oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ağrı, Belediye, Doğubayazıt, İdari, İlçe, Nüfus.

Administrative Structure and Population of Dogubayazit District in Republic Period (1923-1970)

Abstract

Dogubayazit, which one of the great district of Agri province, has been one of the important settlement areas of Anatolia throughout history. In the Ottoman period Dogubayazit, which was the center of Bayazit, was brought to an independent district after the administrative changes in the Republican era. Changes were made from time to time in the district and its affiliated units in the administrative area from 1923 to our day. In this work the administrative structure and population of Dogubayazit district from the publication of the Republic until 1970 have been handled in a specific chronology. Because of the administrative arrangements some changes had been made in the structures of the towns and villages of Doğubayazıt, and these were reorganized. Naturally, this situation also affected the population. In this essay developments in the population also have been subjected to a separate evaluation. In this context

Makale Bilgileri /

Article Info:

Gönderim / Received:

24.07.2017

Kabul / Accepted:

24.08.2017

* Sorumlu Yazar /

Corresponding Author:

Ağrı İbrahim Çeçen

Üniversitesi,

Ağrı, Türkiye

btunc@agri.edu.tr

Atf için / To cite this article:

Tunç, B. & Aydın, H. (2017). Cumhuriyet döneminde Doğubayazıt ilçesinin idarî yapısı ve nüfusu (1923-1970). *Curr Res Soc Sci*, 3(3), 132-142.

The population movements in Doğubayazıt were subjected to a general evaluation and The developments in the population have been analyzed in detail. This work was created mainly archive records, Official Gazette and TSI data and by research and investigation works

Keywords: Administrative, Agri, District, Dogubayazıt, Municipality, Population.

Giriş

Trabzon-İran transit yolu üzerinde bulunan Bayazıt, bugünkü Ağrı vilâyetinin eski adıdır: Deniz seviyesinden 1640 m. yükseklikte kurulmuştur. Bayazıt yöresi, MÖ 900-600 yılları arasında Anadolu'nun önemli uygarlıklarından birisi olan Urartuların elindeydi. Burası daha sonra Perslerin ve akabinde de Bizans'ın eline geçti. 1054 yılında ilk Türk akımlarına sahne olmuş, sonrasında Büyük Selçuklu Hükümdarı Tuğrul Bey'in oğlu Yakuti Bey tarafından fethedilmiştir. Daha sonra İlhanlı ve Timur saldırılarına uğrayan bu yer, Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Safevi devletlerinin hâkimiyetinin ardından 1514 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiştir (İl İl Büyük Türkiye Ansiklopedisi, 1990, s.112). Osmanlı döneminde Şorbulak olarak da anılan Bayazıt'ın adı, Ermeniler zamanında Karakilise olarak değiştirilmiştir (Tutar, 2013, s.2).

Bayazıt Osmanlı egemenliği atında iken; Van Eyaleti'ne bağlı bir sancak haline getirilmiştir. Daha sonraları bazen Van, bazen de Erzurum eyaletine bağlanan Bayazıt sancağı'nın merkezi Doğubayazıt olmuştur. Bu arada 1700-1784 yılları arasında Bayazıt sancağını kontrolü altında tutan Çıldıroğullarından I. İshak Paşa zamanında başlayıp torunu II. İshak Paşa zamanında tamamlanan bir seri imar hareketi, Bayazıt'ı mamur ve bakımlı bir hale koymuş, bugün şehrin bir sembolü haline gelmiş olan İshak Paşa Sarayı da bu dönemde yapılmıştır (Karataş, 2014, s.5). Cumhuriyet dönemine kadar bu özelliği devam eden Bayazıt sancağı; Diyadin, Karakilise (Karaköse), Eleşkirt ve Antab (Tutak) kazalarından meydana gelmekteydi (İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), ss. 479-480).

1839 nüfus sayımı verilerine göre de Bayazıt Sancağı; Merkez, Diyadin, Tutak (Antap),

Karakilise ve Karaköse kazalarından oluşmaktaydı. Aynı şekilde 1881 yılı nüfus sayımı verilerine göre ise; Bayazıt Sancağı'nın Bayazıt, Diyadin, Karakilise, Karaköse olmak üzere dört kazası, 18 bucağı ve 418 köyü bulunmaktaydı. Bu durum, Bayazıt'ın yoğun bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir. Aynı yıl yapılan nüfus sayımı verilerine göre; sancak nüfusu 8.484 haneden oluşmaktaydı. Bu tarihlerde Karakilise ilçesinin Buluk, Başı, Negüser, Taşlıçay bucakları; Eleşkirt ilçesinin ise Tahir, Zeydan, Molla Süleyman, Amad ve Duakan bucakları bulunmaktadır (Yurt Ansiklopedisi, 1981, s.357).

1896 Nüfus sayımı verilerine göre, Bayazıt Merkez, Antap, Karakilise ve Eleşkirt'ten müteşekkil sancakta, 5.104 hane bulunmakta olup; 68.110'u Müslüman ve 9.016'sı Gayrimüslim olmak üzere toplamda 77.126 kişi yaşamaktadır. Bunun dışında Bayazıt'ta şehir yerleşmeleri olarak Bayazıt Merkez ile Diyadin nahiyesi, Karakilise merkez ve Eleşkirt kazaları ön plana çıkmaktadır. Bu bölgelerdeki nüfusla hane sayısı diğer yerlere göre çok daha belirgindir. Bu durum, bahsi geçen bölgelerde göçebe aşiret yaşantısından ziyade şehir yerleşimleri olduğu ihtimalini güçlendirmektedir. Hristiyanlar, Bayazıt sancağı genelinde azınlık durumunda olmalarına rağmen; Karakilise ile Eleşkirt kazalarında çoğunluk durumunda bulunmaktaydılar (Karataş, 2010, ss.103-122).

1. Doğubayazıt'ta İdarî Yapı ve Belediyecilik

Cumhuriyet dönemi Doğubayazıt'ın idari yapısının ele alındığı bölümde, şu konuyu ele almak gerekmektedir: Cumhuriyet'in ilk döneminde yeni Türk devleti, Osmanlı kamu yönetimi ile birlikte memurlarını da devralmış ve işe o dönemin popüler olan anayasacılık ruhuna uygun yeni bir anayasa ile başlamıştır. Toprağa dayalı örgütlenmede "il ölçeğini" esas alan Türkiye Cumhuriyeti, yeni sınırlar üzerinde kuruluşunu idari coğrafyada topyekün bir merkez-sınır değiştirme müdahalesi ile değil, kısmi değiştirmelerle gerçekleştirmiştir. Cumhuriyet kendi mülki idaresini kurarken kendi gerçekliğine uygun olan Osmanlı yapılarını muhafaza etmiş, bazılarını da dönüştürmüştür. Bu durumun en bariz örneklerinden birisi vilayet ismi muhafaza

edilirken esasen Osmanlı vilayetleri yerine sancaklarının (livalarının) temel alınmasıdır (Apan, 2014, s.97). Buna en uygun örnek olarak Bayazıt vilâyeti isminin değiştirilmesi ve Bayazıt ilçesinin adının Doğubayazıt yapılması verilebilir.

1.1. Kaymakamlar

İdare sistemi bakanlıklar ile öteki kamu kurum ve kuruluşlarının oluşturdukları merkez yönetimi, ilde valinin başkanlığında, yerinden yönetim ilkesine göre çalışan il yönetimiyle kaymakamlık ve ilçe örgütlerinin oluşturduğu ilçe yönetimi olmak üzere varlığını sürdürmektedir. Özellikle de yukarıda ifade olunduğu üzere; Cumhuriyet döneminde il ve ilçe yapılarında birtakım değişiklikler tesis edilmiştir (Kalağan, 2010, s.73). Bu bağlamda, Cumhuriyet döneminde Doğubayazıt ilçesinin idarî bölgesinde önemli değişiklikler yapılmıştır. Cumhuriyet döneminin ilk vilâyetlerinden birisi olan Bayazıt'ın merkezi burasıdır ve vilâyet yönetimi burada olmaktadır. Bu arada 1925 yılına kadar Erzurum vilâyetinin bir sancağı olan Bayezid, Cumhuriyet'in ilk yıllarında İmparatorluk döneminden kalma diğer sancaklar gibi vilâyete dönüştürülmüştür (Karataş, 2014, s.68). 1927 yılında ise Bayazıt'ın merkezi buradan Karaköse'ye taşınmış, böylece Bayazıt müstakil bir ilçe durumuna getirilmiştir. 1935 yılında da Bayazıt ilçesinin adı Doğubayazıt olarak değiştirilmiştir (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 54.33.16, Tarihi: 04.05.1935). Ancak ilin adı Bayazıt olarak anılmaya devam etmiştir. Bu değişikliğe de 1935 yılında son verilmiştir. Adı geçen değişikliğe göre, 1580 sayılı Belediye Kanununun 9 uncu maddesine göre merkezi Karaköse olan Bayazıt Vilâyeti adının Ağrı'ya ve merkezi Bayazıt olan kazanın adı da Doğubayazıt'a çevrilmiştir. Bu tarihten itibaren de burası Doğubayazıt olarak anılmaya başlanmıştır (BCA, Fon Kodu: 54.33.16, Tarihi: 04.05.1935; Resmi Gazete, 1935, Sayı:1714, s.5181). Bunun dışında Doğubayazıt'ın yeri de değiştirilmiştir. Mezkûr değişikliğe göre, 30 Eylül 1936'da kazanın merkezi bulunduğu yerden kaldırılarak, yine aynı kaza dâhilinde ve eski merkeze dört buçuk kilometre mesafedeki transit istasyonuna götürülmüştür (Resmi Gazete, 1936, Sayı: 3425, s.7194).

1932 yılına kadar İran sınırı, Küçük Ağrı dağının yamaçlarından geçerken, bu tarihte yapılan bir sınır düzenlemesi ile Doğubayazıt sınırları içerisinde kalmıştır. Doğubayazıt eski kesim ve yeni kesim olarak ikiye ayrılmıştır.1927 yılına kadar merkez konumdadır. Birkaç kez istilaya uğrayıp yıkılmıştır.1938 yılında eski kent gelişmesi mümkün olmadığı için terk edilmiş ve yerine Sarıova'da yeni bir kent kurulmuştur (İl İl Büyük Türkiye Ansiklopedisi, ss.109-113).

1927 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla Vilayet merkezi Karaköse'ye alınca Vali Ziya Tekeli Karaköse'ye, Karaköse Kaymakamı Yusuf Ziya Bey'de Beyazıt'a atandı. Böylece Doğubayazıt kazasının ilk kaymakamı da Yusuf Ziya Bey olmuştur. Yusuf Ziya Bey'den sonra Doğubayazıt'ın kaymakamları sırasıyla şunlar olmuştur: Yusuf Ziya Ülker'den sonra Bayazıt'a atanan Halil Tufan Ürkerin, bu görevini 7 Temmuz 1941'e kadar sürdürmüş ve bu tarihte Şebinhisar Kaymakamlığına atanınca yerine Göksun Kaymakamı Fehmi Kutlu tayin edilmiştir (Resmî Gazete, 1941, Sayı: 45858, s.1328). Üç yıl boyunca Doğubayazıt'ta görev ifa eden Fehmi Kutlu 5 Ağustos 1944'te Havza Kaymakamı olarak görevlendirilince; yerine Bünyan Kaymakamı Muharrem Balasaygun verilmiştir (Resmî Gazete, 1944, Sayı: 5781, s7493). Adı geçen kaymakamın görevi yaklaşık olarak iki yıl sürmüştür.

Ağrı vilâyetinde bazen ilçeler arasında kaymakamlıkların değiştiği görülmektedir. Örneğin 19 Eylül 1946'da Doğubayazıt ilçesi Kaymakamı Muharrem Balasaygun Demokrat Parti çalışmalarında yer aldığı gerekçesiyle partisi tarafından Tutak'a sürgün gönderilmiştir (Yayla Gazetesi,16 Temmuz 1953, s.1-3).

Tutak İlçe Kaymakamlığına ve Tutak İlçe Kaymakamı Mekki Keskin de Doğubayazıt İlçe Kaymakamlığına naklen tayin edilmişlerdir. Böylece Doğubayazıt'ın yeni kaymakamı Mekki Keskin olmuştur (Resmî Gazete, 1946, Sayı: 6420, s.11262). Mezkûr kaymakamın görevi sadece 7 ay sürmüş ve kısa bir süre sonra da görevden alınmıştır. Onun yerine ise 27 Mayıs 1947'de Diyarbakır ili Ergani İlçesi Kaymakamı Muhtar

Körükçü tayin edilmiştir (BCA, Fon Kodu: 191.15.44, Tarih: 27.05.1947). Mezkûr kaymakamın görevi ise yaklaşık olarak üç buçuk yıl sürmüştür.

İdarî alanda yapılan değişiklikler kapsamında Doğubayazıt'ın eski kaymakamı başka bir görev verilmek üzere merkeze alınmış ve yerine de 12 Aralık 1950'de Bayburt Kaymakamı Hasan Basri Kurtoglu atanmıştır (Resmi Gazete, 1950, Sayı: 7683, s.182). Adı geçen kişinin görevi 22 Mayıs 1952'de sona ermiş ve aynı tarihte Doğubayazıt'a yeni bir kaymakam verilmiştir. Buna göre kazanın yeni kaymakamı Diyadin Kaymakamı Ertuğrul Saraçbaşı'nın olması uygun görülmüştür (Resmi Gazete, 1952, Sayı: 8122, s.3790). Burada yaklaşık olarak bir buçuk yıl görev ifa eden mezkûr kaymakam 9 Ekim 1953'te Şirvan'a tayin edilince, yerine yeni bir atama yapılmamış ve buranın kaymakamlığını geçici olarak yazı işleri müdürü sürdürmüştür (Resmi Gazete, 1953, Sayı: 8535, s.7410).

Uzun bir süre kaymakam ataması yapılmayan Doğubayazıt'a 28 Şubat 1955'te yeni bir kaymakam tayin edilmiştir. Atama sonrası, kazanın yeni kaymakamı Gülşehir eski Kaymakamı Hayrettin Ersöz olmuştur (Resmî Gazete, 10 Mart 1955, Sayı: 8951, s.11302). Bundan sonra Doğubayazıt kaymakamlık görevini yürüten kişiler; Mehmet Orhan Tüzemen (30 Nisan 1957-10 Şubat 1958), Nihat Oğuz Boz Bor (10 Şubat 1958-27 Temmuz 1960), Refet Üçelli (29 Haziran 1963-1965)'dir (BCA, Fon Kodu: 265.23.2; Tarih: 29.06.1957; Resmi Gazete, 1957, Sayı: 9579, s.16842; Resmi Gazete, 1958, Sayı: 9840, s. 18680; Resmi Gazete, 1963, Sayı: 11449, s.2).

Refet Üçelli'nin başka bir yerin kaymakamlığına atanmasıyla Doğubayazıt kaymakamlığı boşta kalmıştır. Bir süreliğine vekâleten yönetilen kaymakamlığa 10 Ekim 1966'ta yeni bir kaymakam tayin edilmiştir. Bakanlar Kurulu Kararı söz konusu tarihte Bala Kaymakamı Cahit Bayar'ın Doğubayazıt kaymakamı olarak atanması uygun bulunmuştur (Resmî Gazete, 8 Kasım 1966, Sayı: 12466, s.2). Mezkûr kaymakamdan sonra 3 Nisan 1970 tarihinde Hilvan Kaymakamı Erdoğan

İzgi, Doğubayazıt'a atanmıştır (Resmî Gazete, 11 Nisan 1970, s. 13469, s.2).

1.2. Belediye başkanları

Erzurum vilayet salnameleri ve Ağrı vilâyeti yıllıklarından alınan bilgilere göre, Doğubayazıt Belediyesi ilk olarak, Bayazıt sancağında 1873 yılında, Belediye dairesi olarak kurulmuştur. İlk Belediye Reisi Dursun Ağadır. Bu arada 1934 Nüfus Kanunu sonrası Baydar soyadını alan belediye başkanının yeni adı Dursun Baydar olmuştur. 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı – Rus Savaşı, Birinci Dünya Harbi ve Kurtuluş Savaşı yıllarında zaman zaman inkıtaya uğrayan Bayazıt Belediyesi'nde, Dursun Ağazade Ahmet Ağa ve Abdülaziz Efendi reislik görevinde bulunmuşlardır. Doğubayazıt'ın düşman işgalinden kurtuluşundan sonra, yeniden Belediye Başkanlığı kurulmuştur (<http://www.diyadinnet.com/Bolgemiz>).

1918 yılından 1927 yılına kadar Bayazıt vilâyetinin merkezi konumunda olan Doğubayazıt, Bayazıt Belediye Başkanları tarafından yönetilmiştir. Ancak 1927 yılında mezkûr vilâyetin merkezi Karaköse'ye taşınınca; burası yeniden müstakil bir belediye konumuna getirilmiştir. Doğubayazıt belediye başkanlık görevini icra edenler Musazade İsmailoğlu Mahmut Efendi (1918-1924), A.Aziz Baydar (1924-1926), Cevdet Ergül (1926-1927), Musa Kazım Teomete (1927-1934)'dir (<http://www.dogubayazit.bel.tr/index.php?page>). 1934 yılından sonra Doğubayazıt Belediye Başkanlığı, kaymakamlıkların uhdesine verilmiş ve burası kaymakamlar tarafından yönetilmeye başlanmıştır (BCA, Fon Kodu:64-39-19, Tarih: 04.09.1936).

Türkiye'nin idari alandaki yapısına bakıldığında, ilçe genel idaresinin başı kaymakamdır. Kaymakam ilçede vali gibi hem devletin hem hükümetin temsilcisi değil, yalnızca hükümetin temsilcisidir. Kaymakam, valinin hiyerarşik yönetimi ve denetimi altındadır. Bununla birlikte kaymakam da vali gibi adli ve askeri örgütler hariç olmak üzere bakanlık örgütleri eliyle çalışır. Bu nedenle bazı durumlarda kaymakamlar belediye başkanı olabilmektedir (Sayan, 2003,

s.6). Yukarıda ifade edildiği gibi, Doğubayazıt'ta 1936'dan 1947 yılına kadar belediye başkanlığını kaymakamlar yürütmüşlerdir.

Yukarıda izahı yapılan durum ve değişiklikten dolayı Musa Kazım Teomete'den sonra, mevcut kaymakamlardan Yusuf Ziya Ülker belediye başkanlığı yapmıştır. 1941 yılına kadar bu vazifeyi sürdüren Yusuf Ziya Ülker'den sonra Doğubayazıt'a atanan Kaymakam Halil Tufan Ürkerin, belediye başkanı olmuştur (Resmî Gazete, 1941, Sayı: 45858, s.1328). Akabinde diğer kaymakamlardan Fehmi Kutlu 1943'ten 1944 yılına kadar, Muharrem Balasyagun 1944 ve 1946 yılları arasında ve son olarak da Mekki Keskin de 1946 ve 1947 yılları belediye başkanlığı yapmıştır (Resmî Gazete, 1944, Sayı: 5781, s.7493; Resmî Gazete, 1946, Sayı: 6420, s.11262).

1947 yılından sonra belediye başkanlıklarını yeniden seçimle işbaşına gelen kişiler yönetmeye başlamışlardır. Buna göre 1947-1951 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi'nden seçilen Abdurrezak Aladağ belediye başkanı olmuştur. 1951-1960 yılları arasında ise yeniden Cumhuriyet Halk Partisinden seçimleri kazanan Abdullah Baydar, belediye başkanlığı görevini yürütmüştür (<http://www.dogubayazit.bel.tr/index.php?page>).

1951'den 1958 yılına kadar Cumhuriyet Halk Partisi üyesi olan mevcut belediye başkanı, 1958'de Vatan Cephesi'nin kurulmasından sonra bağlı olduğu partisinden istifa ederek Demokrat Parti'ye geçmiştir (Demokrat Ağrı, 24 Eylül 1958, Sayı: 1203, s.1). 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nden sonra her vilâyetin birçok yöneticisi görevden alınmıştır (Tunç, 2016, s.337). Bu kapsamda Doğubayazıt'ın birçok idari yöneticisi görevden el çektirilmiştir. Bunlardan birisi de Abdullah Baydar'dır. Böylece, önceleri bir askeri yetkili tarafından yönetilen Doğubayazıt Belediye Başkanlığı görevini kazanan kaymakamı tarafından idare olunmaya başlanmıştır. 1960 yılı Temmuz ayına kadar mevcut Kaymakam Nihat Oğuz Bor tarafından yönetilen belediye, bu tarihten 1963 yılına kadar diğer kaymakam Refet Üçelli tarafından idare edilmiştir (Resmî Gazete, 1963, Sayı: 11449, s.2). 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nden sonra bir müddet askeriye ve kaymakamlar tarafından idare olunan belediye,

1963 yerel seçimleri ile yeniden halkın oyları ile seçilen kişiler tarafından yönetilmiştir (Örsan, 2001, s.47). 1963 seçimlerinde Adalet Partisi'nden seçilen Abdullah Baydar 1973 yılına kadar belediye başkanlığı yapmıştır (<http://www.diyadinnet.com/Bolgemiz>).

1.3. İdari yapıda düzenlemeler

1923-1930 yılları arasında 3.205 km² alanı olan Doğubayazıt'ın, 1940 yılında yapılan düzenlemelerle yeni sahası 2.310 km² olmuştur. Yani idari değişiklikler neticesinde 1923'ten 1940 yılına kadar devam eden 17 yıllık süre içerisinde ilçenin idari alanı 895 km² düşmüştür (Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (BİGM), 1941, s.14). Bunun sebeplerinden birisi, il merkezi olan Karaköse kazasının taşınması ve ilçelerin sınırlarının yeniden tespit edilmesidir. Bilhassa Karaköse ilçesi teşekkül edilince, Bayazıt'ın birçok alanı buraya dâhil edilmiştir. Böylece mezkûr kazanın hudutları yukarıda ifade olunduğu üzere ciddi şekilde azalmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1935 yılına kadar Doğubayazıt kazasına Merkez ve Musun olmak üzere iki nahiye merkezi bağlıdır. Bunlardan Merkez nahiyesinde 67 ve Musun nahiyesinde 33 yerleşim yeri mevcuttur (BİGM, 1936, s.9-10).

1949 tarihli İl İdaresi Kanunu'na göre; Türkiye, ekonomik ve coğrafi durumu bakımından illere; iller ilçelere, ilçeler de bu tarihten itibaren nahiye olarak anılmaya başlanan bucaklara; bucaklar kasabalara, kasabalar da köylere bölünmüştür (Bilgi, 2010, s.10). Doğubayazıt'ta yönetim birimi olarak kullanılan nahiye kavramı, 1949 yılından itibaren bucak olarak değiştirilmiştir. Bu yüzden mezkûr tarihten sonra Merkez ve Musun nahiyeleri, Merkez Bucağı ve Musun Bucağı olarak anılmaya başlanmışlardır.

1935 yılı nüfus sayımına göre Doğubayazıt'a bağlı olan Merkez nahiyesinde 67 adet köy bulunmaktadır. Mezkûr köylerin mevcudiyeti, burada aynı zamanda 67 adet muhtarlık olduğunu göstermektedir. Adı geçen köyler şunlardır: Akçukur, Arzap, Başkent, Berbere, Bereket, Çalkan Sivri, Çalkan Şemsiki, Çalkan Yeniköy, Çalkanzata, Çilkütan, Dertenk, Dulukömü, Dustal, Girkop, Girberan, Gökçebulak, Göller, Gölesor,

Gültepe, Gözü kara, Gürcübulak, Harik, Hamarcık, İlanlı, İncesu, Karabulak, Kargakonmaz, Karaca, Karasüfle, Karakent, Karaburun, Karahülya, Karılıköy, Kelesur, Keleşek, Kestek, Kırkmirza, Kızıldize, Kijik, Kondu, Kazan, Kütis, Meryeman, Melekşa, Melekünkümü, Muşar, Nazik, Niçoisufla, Ortakent, Surbehanisüfla, Surbahaniülya, Şemso, Şeyhbup, Tahilki, Tapyan, Tavleiülya, Tavleisüfla, Teheris, Tepegil, Yeniköy, Zanzegor, Zindo ve Zorevatuzo'dır (BİGM, 1936, s.97; BİGM, 1941, s.9).

Doğubayazıt'ın bir diğer nahiyesi olan Musun'da ise 33 yerleşim yeri bulunmaktadır. 33 köyün bulunduğu mezkûr nahiyede 32 adet de muhtarlık mevcuttur. Bunlar sırasıyla aşağıdaki köylerden müteşekkildir: Musun, Adakent, Allomillo, Alesurk, Aliçipi, Aruç, Bebban, Bezirhane, Bulakbaşı, Çalı, Elubeşk, Göksugüzel, Güllüce, Gürgüre, Haçlı, Kalecik, Kanisur, Karaşeyh, Kaynaresul, Kızilziyaret, Kocak, Koli, Küştiyan, Kürüm, Mescit, Ömerbey, Pirhal, Sarıbık, Sini, Şahhisik, Şefkiabat, Tacdı ve Tutak'tır. Bu arada mezkur yerleşim yerlerinden birisi olan ve 1930'lu yıllarda Bulakbaşı olarak adlandırılan yerin ismi, 1935 yılında Kervan olarak değiştirilmiştir (BİGM,1936, s.9-10).

1935 yılında 100 adet yerleşim yeri bulunan Ağrı'da 1940 nüfusu sayımına göre bu yerleşim yerlerinin sayısı 78'e düşmüştür (BİGM, 1941, s.9). Bunun sebeplerinden birisi nüfus azlığından dolayı bazı yerleşim yerlerinin birleştirilmesidir. Bir diğer sebep de 1934 yılında Ağrı'ya bağlı İğdir ilçesinin Kars'a bağlanması neticesi, 1935'ten itibaren Doğubayazıt'a bağlı birtakım köylerin İğdir'a bağlanmasıdır (Resmi Gazete, 1934, Sayı: 2727, s.3981). Bu arada 1935 yılında 67 köyü bulunan Merkez nahiyesinin yerleşim yeri 62'ye ve 33 köyü bulunan Musun'un da yerleşim yeri 16'ya düşmüştür. Buna göre, Merkez kazasından ayrılan köyler: Akçukur, Dertenk, Gökçebulak, Karasüfla, Harmancık, İlanlı, Masakan, Surbehanisüfla, Surbahaniülya ve Tepegil. Musun'dan ise ayrılan ya da birleştirilen köyler şunlardır: Adakent, Alomillo, Alesurk, Aliçipi, Bezirhane, Bulakbaşı, Çalı, Elubeşk, Göksugüzel, Gürgüre, Haçlı, Kanisur, Karaşeyh, Küştiyan, Kürüm, Sini, Şahhisik'tir. Bu arada

daha önce Merkez ve Musun nahiyelerine bağlı olmayan yeni yerleşim birimlerinin de oluşturulduğu görülmektedir. Bunlar da aşağıda gösterilenlerdir: Kemercik, Yılanlı, Yukarısürbehan ve Şefkiabat'tır (BİGM, 1941, s.18-19).

Bu arada 1940 yılından 1965 yılına kadar yeniden Merkez ve Musun bucaklarının yerleşim yeri sayılarında yeniden değişiklikler olmuştur: 1940'ta 78 olan köy sayısı 1945, 1950 ve 1960 sayılarına göre 79 iken; 1965 yılında 2 adet daha artarak 81 olmuştur (BİGM 1950, s. 9; BİGM, 1950, s. 8; BİGM, 1963, s. 10). Her iki bucakta köy sayılarının değişimlerine bağlı olarak muhtarlık adetleri de değişmiştir. Ayrıca, Doğubayazıt'ta köy sayılarının artması dışında, idarî anlamda çok önemli bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme Cumhuriyet döneminde sıkça yapılan yerleşim birimi adının değiştirilmesidir (Tunçel, 2010, ss.24-25). Söz konusu düzenleme ile Musun olan bucağın adının Suluçem'e dönüştürülmesidir (Resmi Gazete 1964, Sayı:11750, s.7).

Doğubayazıt'ta idarî değişiklikler bağlamında, 1965 yılında Merkez ve Suluçem bucaklarına bağlı çok sayıda yerleşim yerinin adı değiştirilmiştir. Buna göre merkez bucağına bağlı köylerden ismi değiştirilenler aşağıda gösterildiği gibidir: Altın-tepe (Berbere), Atabakan (Çilkotan), Ayrancı (Gelesork), Bardaklı (Tahilki), Barındı (Topyan), Besler (Yukarısürbehan), Binkaya (Mesekân), Bozkurt (Kurt kapan), Bozyayla (KarHerk), Bölücek (Nazik), Buyuretti (Nevreşin), Çetenli (Teperiz), Çömçeli (Gülesor), Dağdelen (Kanhköy), Demirtepe (Celal), Dolaklı (Kemercik), Esnemez (Harik), Gökçekaynak (Kundo), Göltepe (Gultepe), Gölyüzü (Şeyhli), Günyolu (Şemso), Gürbulak (PTT), Melikşah (Melikşe), Ortadirek (Kızıldize), Pullutarla (Kırkmirze), Sağdıç (Meryemana), Sağlıksuyu (Arzap), Sarıçavuş (Gürveren), Sarıdana (Zengezor), Sazoba (Kijik), Seslitaş (Calganiteçti), Somkaya (Zorovaitoze), Subeşiği (Calganizafo), Taniktepe (Girgop), Telçeker (Aşegısürbehan), Topçatan (Konikork), Uzunyazı (Aşağıniça) Üçgöze (Şeyhbup), Üçmurat (Calganiyeniköy), Üzengili (Maşar), Yağmurdüşen (Calganisiva),

Yahnzsaz (Calganişemsiki), Yanoba (Melkankomu), Yaygınyurt (Zoravaiağrı), Yeniharman (Kestek), Yiğınçal (Dumanlar) ve Yiğityatağı (Zindo)'dur. Aynı şekilde Suluçem'de de adı değiştirilen yerler bulunmaktadır. Söz konusu yerler, Aktuğlu (*Taçdi*), Dalbahçe (*Korum*), Eskisu (*Babhan*), Kutlubulak (*Kaniresul*), Örmeli (*Kanisark*), Tanyolu (*Kızılıziyaret*) son olarak Tulumlu (*Aruç*)'tur (BİGM, 1968, s.129).

Doğubayazıt'ta 1965 yılında idarî anlamda yapılan önemli değişikliklerden birisi buranın mahrumiyet bölgesine alınmasıdır. 1965 yılındaki Kaymakamlar Hizmet ve Nakil Yönetmeliği gereğince birinci derece olarak gösterilen illerin il merkezleri ile idari taksimat bakımından bu illere bağlı bütün ilçeler ve II. derece mahrumiyet yeri olarak gösterilen illere bağlı ilçeler I inci derece mahrumiyet bölgesi olarak kabul edilmiştir. Bunun neticesi, Ağrı iline bağlı Doğubayazıt ilçesi de birinci mahrumiyet bölgesi olarak kabul edilmiş ve buraya atanan kaymakam da mahrumiyet ilçesi kaymakamı olarak görevlendirilmiştir (Resmi Gazete, 1965, Sayı: 12028, s.4). İlk önce üç yıllığına mahrumiyet bölgesine alınan Doğubayazıt'ın bu statüsü her üç yılda yeniden uzatılmıştır. Bu şekilde yönetilen kazanın, bütün resmi işlemleri de mahrumiyet bölgeleri doğrultusunda yürütülmüştür. Örneğin buraya atanan memurların (öğretmen, polis vs.) zorunlu hizmet süreleri bulunmaktadır.1965 yılından itibaren memurların burada iki yıl görev yapma zorunlulukları bulunmaktaydı (Resmi Gazete, 1968, Sayı: 12851, s.4). Bu durum, günümüze kadar devam etmiştir.

İdari alanda yapılan düzenlemeler bağlamında, bazı dönemlerde iller ya da ilçeler arasında birtakım sınır değişikliklerin olduğu görülmektedir. Bunlardan birisi, Doğubayazıt ile Van'a bağlı Muradiye kazaları arasındaki düzenlemedir. 18 Ocak 1961 yılında yapılan değişikliğe göre, Ağrı İline bağlı Doğubayazıt ilçesiyle Van iline bağlı Muradiye ilçesi hudutundaki iki il arası sınır, (Batıda Tendürük dağı tepesinden başlayarak doğuya doğru devamlı Eğriçay sırtı, buradan karakol binası güneyinden geçerek Harabe Kordon tepesine, buradan

güneydoğuda Bekiribeyi Köyü yaylası güneyindeki tepeye ve buradan da Bekiribeyi Köyü doğusundaki tepe ve 120 numaralı hudut taşımda nihayet bulan hat) olarak tespit edilmiştir (Resmi Gazete, 1968, Sayı: 12816, s.1).

Yukarıda açıklanan değişiklikler sadece farklı iller ya da ilçeler arasında değil; bazı durumlarda aynı vilayetin ilçeleri arasında yapılmaktadır. Bu düzenlemelerden birisi Suluçem bucağındadır. Buna göre, adı geçen bucağa bağlı Tanyolu (Kızılıziyaret) köyüyle bu köye bağlı Yaylacık (Şefikabat), Adakent ve Kayalık (Abulbeşik) mahalleleri Taşlıçay ilçesinin Merkez Bucağına bağlanmıştır (Resmi Gazete, 1968, Sayı: 12976, s.2).

2. Doğubayazıt'ın Nüfus Yapısı

Cumhuriyet döneminde ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. Bu nüfus sayımında Türkiye nüfusu hakkında önemli bilgiler elde edilmektedir (Tamer ve Bozbeyoğlu, 2004, ss.73-88). 1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre, Bayazıt ilinin toplam nüfusu 104.586 kişiden meydana gelmektedir. Bayazıt iline bağlı merkez Bayazıt ilçesinin nüfusu ise 20.490'dır (BİGM, 1941, s. 27). Aynı dönemlerde mezkûr vilâyetin diğer kazalarında nüfus daha azdır. Bu da Doğubayazıt'ın nüfus ve yerleşme açısından önemli bir yer olduğunu ve buranın insanlar tarafından tercih edildiğini göstermektedir.

1935 yılında Türkiye'de ikinci nüfus sayımı yapılmış ve Bayazıt ilçesinin nüfusu 20.025 olarak kayıtlara geçmiştir (BİGM, 1937, s.8). Türkiye tarihindeki üçüncü nüfus sayımı 1940 yılında gerçekleşmiş olan sayımda, ilçenin nüfusu artmış nüfusu 25.268 kişi olarak kayıtlara geçirilmiştir (BİGM, 1943, s.14). Doğubayazıt nüfusu çeşitli dönemlerde değişiklikler uğramıştır. Bunun nedeni o dönem yaşanan göç hareketleridir. Görüldüğü üzere 1927 yılından 1940 yılına kadar geçen 13 yıllık süre içerisinde Doğubayazıt nüfusu sadece 4.778 kişi artmıştır. Aslında Doğubayazıt'ta nüfus artış oranı bundan çok fazladır. Ancak 1927 yılında Bayazıt'ın merkezi buradan Karaköse'ye taşınınca, buradaki nüfusun büyük kısmı da merkez kazaya taşınmıştır. Ayrıca askeri birliklerin bir kısmının da merkezi kazaya

taşınmasının da nüfusun azalmasının bir diğer sebebidir.

1927 yılı genel nüfus sayımında Bayazıt ilçesinde 11. 027'si erkek ve 9. 463'ü kadın olmak üzere toplam nüfus 20. 490 kişidir (BİGM, 1941, s.27). 1927 nüfus sayımına göre, bu dönemde erkek nüfusunun kadın nüfusundan fazla olduğu illerin başında Bayazıt gelmekte ve burada 1.193 erkeğe 1000 kadın düşmektedir (Köse, 2010, s.136). Bu durumun aynısı Bayazıt ilçesinde de gözlemlenmektedir. Bu da, Doğubayazıt ilçesinin nüfus artış oranının il merkezi ile orantılı olduğunu göstermektedir. Böylece, yüzölçümü 3.205 km² düşen kişi sayısı 6,4 olup yerleşim birim sayısı 174 olmuştur (Köse, 2010, s.192).

1935 yılı nüfus verilerine göre, Bayazıt kazasının yüzölçümü 3.205 Km² olup nüfus yoğunluğu 6'dır (BİGM, 1936, s.5). 1935 yılında Doğubayazıt'a bağlı nahiye ve köylerin nüfusu 9.765'i erkek ve 8.400 kadın olmak üzere toplam 18.165 kişidir. Nahiye merkezlerinde ise 10.742'si erkek ve 9.283'ü kadın olmak üzere toplam 20.025 kişi yaşamaktadır (BİGM, 1936, s.6). Bu yıllarda Musun nahiyesinde 2.253'ü erkek ve 2.108'si kadın toplam nüfus 4.361 vardır. Musun Bucağının nüfus yoğunluğu ise 132 kişidir (BİGM, 1936, s.6).

1940 yılı genel nüfus sayımında Doğubayazıt ilçesinin nüfusunda önemli bir artış görülmektedir. 1940 Genel nüfus verilerine göre kazanın nüfus, 14.665'i erkek ve 10.603'ü kadın olmak üzere toplam 25.268 kişiden oluşmaktadır (BİGM, 1936, s.14). Bu dönemde, Musun bucağında 2.551'i erkek ve 2.542'si kadın olmak üzere yekûn 5.093 kişi ikamet etmektedir. Musun bucağının nüfus yoğunluğu ise 318 kişidir. 1940 yılında kaza merkezinde 4.563'ü erkek ve 920'si kadın olmak üzere 5483 kişi yaşamaktadır. Köylerde ise 10.102'si kadın ve 9.683'ü erkek olmak üzere 19.785 kişi vardır. Yine bu dönemde Doğubayazıt ilçesinde köylerin ortalama nüfusu 254 kişidir. 1935'te 182 olan bu oran, 1940'ta 254'e çıkmıştır. Yani, beş yıllık süreçte kazanın nüfus yoğunluğu 72 kişi artmıştır (BİGM, 1941, s.14). Bu da, Doğubayazıt'ın yerleşme açısından ne ölçüde tercih edildiğini göstermesi açısından önem

kazanmaktadır. Bunun dışında 1940 yılı nüfus sayımı verilerine göre Doğubayazıt'ta erkek nüfusu kadın nüfusundan sayıca yüksektir. Bu da, Doğubayazıt'ta erkek bebek oranının yüksekliğini göstermektedir.

1945 yılı nüfus verilerine göre, Doğubayazıt'ta önceki dönemlerde olduğu gibi yeniden bir nüfus artışı vardır. Söz konusu dönemde kaza merkezinde 4.652 erkek ve 4.071 kadın olmak üzere 9.752 kişi mevcuttur. Bucak ve köylerde ise erkek sayısı 9.752 kişi iken kadın sayısı 9.854 kişiden müteşekkildir. Yani toplam nüfus 19.606 kişidir ve erkekler yeniden sayı bakımından kadınlardan fazladır. Kaza merkezi ile köy ve nahiyelerdeki toplam kişi sayısı da 14.404'ü erkek ve 10.925'i kadın olmak üzere toplamda 25.329'dir (BİGM,1950, s.14). Ayrıca, 1940 yılında Doğubayazıt'ta 78 muhtarlık mevcuttur ve muhtar başına düşen kişi sayısı 254 'tür. Ancak bu oran, 1945 biraz daha artmıştır. Örneğin bu dönemde muhtarlık sayısı 79'a çıkmış ve her biri adına da 258 kişi düşmektedir (BİGM, 1946, 38).

1950 Genel Nüfus Sayımı Doğubayazıt ilçesinde toplam nüfus 15.345'tür. Musun bucağında ise toplamda 6.994 kişi yaşamaktadır (BİGM, 1951, s.64). Bu dönemde Doğubayazıt'ın yüzölçümü 2.660 km olup kilometre başına 200 kişidir (BİGM, 1951, s.33). 1955 yılı genel nüfus sayımı verilerine göre Doğubayazıt ilçesinin nüfusunda azalmalar meydana gelmiştir. Bunun en büyük nedeni ilçeden büyük şehirlere yapılan göçlerdir. Buna göre, Merkez nahiyesinin 1955 yılı nüfus sayımına göre 10.822'si erkek 9.778'si kadın olmak üzere toplam 20.600 kişiden meydana gelmektedir. Musun nahiyesinde ise, 3.578'si erkek ve 3.487'si kadın olmak üzere toplam 7.065 kişi mevcuttur. Dönem içerisinde, nüfus genel olarak nahiye ve köylerde toplanmıştır. Nahiye ve köylerin toplam nüfusu ise şu şekildedir: 14.400'ü erkek ve 13.265 kadın olmak üzere toplam 27.665. Doğubayazıt kazasının toplam nüfusu ise şöyledir: 18.118'si erkek ve 15.136'sı kadın olmak üzere toplam 33.254 kişidir (BİGM, 1961, s. 5-18). Dönem itibarıyla, kazanın nüfus yoğunluğu da 14 kişiden oluşmaktadır (BİGM, 1959, s.189).

1960 yılı Genel nüfus sayımları itibarıyla Doğubayazıt ilçesi Nüfus dağılımı şu şekildedir:

20236'sı erkek ve 17.444 kadın olmak üzere toplamda 37.680 kişidir. Bu dönemde, Musun bucağında 3.853'ü erkek ve 3.942 kadın olmak üzere toplamda 7.795 kişi ikamet etmektedir. Diğer nahiye olan Merkez bucağı ile birlikte nüfusun dağılımı şöyledir: 20.236'sı erkek ve 17.444 kadından müteşekkil nüfusun toplamı 37.680'dir (BİGM, 1963, s.31). Bu da, dönem itibarıyla kır nüfusunun kent nüfusundan fazla olduğunu ve halkın büyük kısmının köylerde ikamet ettiğini göstermektedir.

1960 ile 1965 yılı nüfus verileri benzerlikler göstermektedir. Buna göre, 1965 yılı nüfus sayımlarına göre, mezkûr kazanın nüfusu, 13.043'ü erkek ve 12.319'ü kadın olmak üzere toplamda 25.365 kişidir (BİGM, 1968, s.38). Bu dönemde Suluçam (Musun) bucağının nüfus sayıları da şu şekildedir: 4.171 erkek ve 4.176 kadın olmak üzere toplam olarak 8.347'dir. Bu da ilk defa kadın ve erkek nüfusunun birbirine yaklaştığını ve kaza genelinde kadın popülasyonunun arttığını ortaya koymaktadır (BİGM, 1965, s.39).

Ağrı'nın diğer ilçelerine göre, Doğubayazıt'ta canlı bir nüfus yapısının olmasının sebeplerinden önemli nedenlerinden birisi Gürbulak sınır kapısıdır. Ağrı il sınırları içerisinde bulunan Gürbulak Sınır Kapısı, Doğubayazıt ilçe merkezine 30 km, il merkezine 120 km uzaklıkta bulunmakta ve sonrasında İran'ın Bazergan kentine ulaşmaktadır. Gürbulak sınır kapısı Türkiye'nin İran sınırında bulunan üç kapısından (diğerleri Hakkari-Esendere ve Van-Kapıköy) işlem hacmi bakımından en büyük, TIR geçiş sayısı bakımından ise Kapıkule ve Habur'dan sonra Türkiye'nin en büyük üçüncü kara hudut kapısıdır (Tutar, 2013, s.59). Bu bağlamda, Gürbulak gibi Türkiye'nin jeostrejik önemi haiz yerlerinden birisinin Doğubayazıt'ta yer alması, kazayı yerleşim yeri açısından cazip kılıcı noktalardan birisi konumuna getirmektedir.

Ağrı'da İshak Paşa Sarayı gibi tarihi yapıların da yer alması, nüfusun artmasına yol açmaktadır. İshak Paşa Sarayı, Ağrı ilinin Doğubayazıt ilçesinde şehre hakini bir tepenin üstünde malikâne olarak kurulmuş bir külliye durumundadır. Harem dairesinin cümle kapısı

üstündeki kitabesine göre 1199 (1785) yılında İshak Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. İshak Paşa, bu bölgeye XVIII. yüzyılda hâkim olan Çıldır hanedanından Hasan Paşa'nın oğlu olup vezirlik rütbesiyle Çıldır ve Ahıska valisi oldu. Ancak yaptırdığı sarayın ihtişamı, Osmanlı hanedanı ile rekabete girişmek düşüncesinde olduğunu gösterdiği gibi İran'dan İstanbul'a giderken burada misafir edilen İran elçisinin padişah huzurundaki abartılı sözleriyle bu rekabeti kışkırtması, İshak Paşa'nın gözden düşmesine ve Hasankale'ye sürgün edilmesine yol açtı; İshak Paşa orada öldü. Sarayın daha sonraki tarihi hakkında yeterli bilgi yoktur (İSAM, ss. 540-542). Böylesine önemli bir yapının Doğubayazıt'ın yerleşim yeri olarak görülmesinde etkisinin büyük olduğu yadsınamaz.

Sonuç

Tarihin eski çağlarından beri önemli yerleşim ve idari merkezlerinden birisi olan Doğubayazıt'ın Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte idari yapısında birtakım değişiklikler yapılmıştır. Önceleri Bayazıt vilâyetinin merkez ilçesi olan ve vilâyetin adını taşıyan mezkûr kaza, vilâyet merkezinin Karaköse'ye taşınmasıyla birlikte müstakil bir ilçe durumuna getirilmiş ve adı da Doğubayazıt olarak değiştirilmiştir.

Cumhuriyet döneminde kazanın merkezi yapısında, kısaltmalar ve lüzumu halinde de birtakım değişiklikler yapılmıştır. Bu alanda tesis edilen en önemli değişikliklerden birisi, Osmanlı sonrası yeni dönem Türkiye'sinde oluşturulan ulusal politika anlayışının sonucu olarak köy ya da nahiye adlarının Türkçeleştirilmesidir. Bu kapsamda, Doğubayazıt kazasının iki bucağı olan Musun ve Merkez kazalarının yerleşim yerlerinin büyük bölümünün isimleri değiştirilmiştir. Değiştirilen isimlerin Türkçe ve ulusal kimliğe de uygun olmasına dikkat edilmiştir.

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinden 1960 yılına kadar nüfusu sürekli artan ve nüfus yoğunluğu Türkiye ortalamasının üstünde olan Doğubayazıt'ta bu tarihten itibaren yoğun göçlerin etkisiyle nüfus artış oranında ciddi bir azalma meydana gelmiştir. Genç nüfusun büyük bölümü iş bulma amacıyla büyük şehirlere ve Ağrı merkeze taşındığından burada genelde çocuk ve

yaşlı nüfus oranı yüksek kalmıştır. Ancak yine de ilçe genelinde doğum oranı yüksek olduğundan ve kaba doğum oranı Türkiye ortalamasını çok aştığından; burada nüfus nispetten fazla olmuştur.

Türkiye ile İran arasında sınır kapısı olan Gürbulak'ın burada yer alması, Doğubayazıt'ı canlı bir bölge haline getirmekte ve kırsal alanlardan kent merkezine göçü arttırmaktadır. Bu da Doğubayazıt'ta canlı bir nüfus yapısının oluşmasını sağlamaktadır. Bu arada İshak Paşa Sarayı gibi önemli tarihi eserlerin de kazada yer alması, burayı yerleşim alanı için cazip bölgelerden birisi konumuna getirmektedir. Yukarıda ifade olunduğu üzere, Cumhuriyet döneminden itibaren Doğubayazıt'ta idari alanda birçok düzenlemeler yapılmıştır. İdari yapıda önemli düzenlemelerin yapıldığı mezkûr kazada 1970 yılı itibarıyla 2 bucak ve 81 adet yerleşim yeri vardır. Başta kazanın kendisi ve Merkez ile Suluçem nahiyeleri dâhil olmak üzere 3 adet belediye teşkilatı bulunan Doğubayazıt, belediyeçilik alanında önemli gelişmeler göstermiştir.

Kaynakça

Apan, A. (2010). *Türkiye'de Mülki İdare: Tarihsel Gelişimi ve İşlevsel Dönüşümü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 54.33.16, Tarihi: 04.05.1935.

BCA, Fon Kodu: 54.33.16, Tarihi: 04.05.1935.

BCA, Fon Kodu: 191.15.44, Tarih: 27.05.1947.

BCA, Fon Kodu: 265.23.2; Tarih: 29.06.1957.

BCA, Fon Kodu:64-39-19, Tarih: 04.09.1936.

Bilgi, N. (2010). Cumhuriyet'in İlk Döneminde Mülki Yapının Gelişimi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Yayınları.

1958'de Vatan Cephesi'nin kurulmasından sonra bağlı olduğu partisinden istifa ederek Demokrat Parti'ye geçmiştir. (1958, 24 Eylül). Demokrat Ağrı Gazetesi, 1203.

<http://www.diyadinnet.com/Bolgemiz-104&Bolge=do%C4%9Fubayaz%C4%B1t-belediye-ba%C5%9Fkanlar%C4%B1>.

<http://www.dogubayazit.bel.tr/index.php?page=kurumsal&op=arg&id=12&title=Goerev-Yapan-Belediye-Baskanlarimiz>.

<http://www.dogubayazit.bel.tr/index.php?page=kurumsal&op=arg&id=12&title=Goerev-Yapan-Belediye-Baskanlarimiz>.

İl İl Büyük Türkiye Ansiklopedisi (1990)., c.I, İstanbul: Milliyet Yayınları.

İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM). “Ağrı Maddesi”, İstanbul.

İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), “İshak Paşa Sarayı Maddesi”, İstanbul.

Kalağan, G. (2010). Cumhuriyet Dönemi Türk Kamu Bürokrasisinde Yeniden Yapılanma ve Yönetmelik Reform Çalışmaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, ss.65-84.

Karataş, Y. (2014). *Bayezid Sancağı ve İdarecileri (1700-1914)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Karataş, Y. (2010). XIX. Yüzyılın Sonlarında Bayazıt Sancağı'nın Demografik Yapısına Dair Tespitler. *Tarih Dergisi*. 52/2, ss.103-122.

Köse M. (2010). *1927 Nüfus Sayımı ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Resmi Gazete, 16 Mayıs 1935, Sayı:1714, s.5181.

Resmi Gazete, 3 Ekim 1936, Sayı:3425, s.7194.

Resmi Gazete, 12 Temmuz 1941, Sayı:45858, s.1328.

Resmi Gazete, 12 Ağustos 1944, Sayı: 5781, s7493

Resmi Gazete, 28 Eylül 1946, Sayı: 6420, s.11262.

Resmi Gazete, 15 Aralık 1950, Sayı: 7683, s.182.

Resmi Gazete, 30 Mayıs 1952, Sayı: 8122, s.3790.

Resmi Gazete, 20 Ekim 1953, Sayı:8535, s.7410.

Resmi Gazete, 10 Mart 1955, Sayı: 8951, s.11302.

Resmi Gazete, 6 Nisan 1957, Sayı: 9579, s.16842.

Resmi Gazete, 21 Şubat 1958, Sayı:9840, s.18680.

Resmi Gazete, 9 Temmuz 1963, Sayı: 11449, s.2.

Resmi Gazete, 8 Kasım 1966, Sayı: 12466, s.2.

Resmi Gazete, 11 Nisan 1970, s.13469, s.2.

Resmi Gazete, 12 Temmuz 1941, Sayı:45858, s.1328.

Resmi Gazete, 12 Ağustos 1944, Sayı: 5781, s7493.

Resmi Gazete, 28 Eylül 1946, Sayı: 6420, s.11262.

Resmi Gazete, 9 Temmuz 1963, Sayı: 11449, s.2.

Resmi Gazete, 14 Haziran 1934, Sayı:2727, s.3981.

Resmi Gazete, 10 Temmuz 1964, Sayı:11750, s.7.

Resmi Gazete, 21 Haziran 1965, Sayı: 12028, s.4.

Resmi Gazete, 18 Mart 1968, Sayı:12851, s.4.

Resmi Gazete, 2 Şubat 1968, Sayı: 12816, s.1.

Resmi Gazete, 14 Ağustos 1968, Sayı: 12976, s.2.

Sayan, Ö. S. (2003). *Türkiye’de İdari Sistem ve Örgütlenme. Konrad-Adenauer Temsilciliği Yayınları.*

Tamer, A., Bozbeyoğlu A. Ç. (2004).1927 Nüfus Sayımının Türkiye’de Ulus Devlet İnşasındaki Yeri: Basındaki Yansımalar. *Nüfus Bilim Dergisi*, Sayı: 26. ss.73-88.

Tunç, B. (2016). *Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960)*. Basılmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tunç, B. (2016). Eskişehir’de Vatan Cephesi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sayı: 52.ss.198-212.

Tutar H. (Editör (2013). *Ağrı’nın Sosyo-Ekonomik Durumu ve Uygun Yatırım Alanları.*

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (1936). *20 Ekim 1935 Genel Nüfus Sayımı, “Kati ve Mufassal Neticeler Ağrı Vilâyeti.* İstanbul: Devlet Basımevi.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (1941). *20 Ekim 1940 Genel Nüfus Sayımı.* İstanbul: Devlet Basımevi.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (1953). *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı.* Ankara: Devlet Basımevi.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (1950). *22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı.* Ankara: Devlet Basımevi.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (1960). *23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı.* İstanbul: Devlet Basımevi.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (1963). *23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı.* Ankara: Devlet Basımevi.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (1968). *24 Ekim 1965 Genel Nüfus Sayımı.* Ankara: Devlet Basımevi.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (1970). *25 Ekim 1970 Genel Nüfus Sayımı Ağrı İli.* Ankara: Devlet Basımevi.

Yayla Gazetesi, 16 Temmuz 1953, Şeref Saraçoğlu “Demokrat Parti ve Kuruluşu”. Yurt Ansiklopedisi (1981). *İl İl Türkiye, Dünü, Bugünü, Yarını.* c.I, İstanbul: Anadolu Yayınları.